

Про статтю А. С. Чайковського «Партизанський рух у Криму: роздуми над проблемами і фактами» *

Почнемо з того, що автор неодноразово цитує збірник «Крым в период Великой Отечественной войны» (Симферополь, 1973), де є чимало недоліків і упущень. Про це ми свого часу писали, звертаючись до ряду установ, редакцій журналів, зокрема, українських. Наприклад, звертали увагу на такі фальсифікації й перекручення: ігноруючи «Правила издания исторических документов в СССР» (М., 1960), на які упорядники (зав. облпартархівом І. Кондранов і зав. облдержархівом А. Степанова) кілька разів посилались, вони ж випустили з документа № 146 рядки, де йдеться про те, що «татарське населення степових районів» з нетерпінням чекає приходу Червоної Армії і «допомагає партизанам». У той же час упорядники залишили наклепницьку заяву: «У переважній своїй масі татарське населення у передгірних і гірських селищах настроєне профашистськи». Упорядники забули відмітити, що через рік автор цієї заяви (О. Мокроусов) письмово відмовився від неї: «Оскільки мої твердження, що базуються на хитких матеріалах, обвинувачують більшість татарського населення передгірної і гірської частин Криму, по суті, у зраді Батьківщини і вводять в оману нашу партію у татарському литанні, я відмовляюсь від них»¹.

Другий приклад. У заголовку документа № 154 немає прийменника «із» і крапок, хоча в ньому й випущено таку фразу: «Відправлені до лісу Мустафаєв — третій секретар ОК ВКП(б) і з ним група татарських працівників, з них 6 чоловік уже осіли в татарських селах».

У багатьох випадках матеріали відбиралися тенденційно. Так, ім'ям Мемета Аппазова, що став партизаном на початку листопада 1941 р. і загинув у бою з окупантами влітку 1943 р., названий 1-й загін Південного з'єднання партизанів Криму. Але це прізвисько у збірнику не знайти. (Хоч там уміщено наказ про присвоєння іншому загоні того ж формування ім'я П. Гвалія, що перейшов на бік партизанів з ворожого Грузинського національного легіону після блокування півострова Червоною Армією).

Діяльність мокроусових негативно впливала на хід боротьби проти фашистів, на орієнтацію керівників партизанських груп у плані ставлення до місцевого населення. І як наслідок, «з боку окремих партизанських груп це привело до неправильних дій щодо останнього. Наприклад, група Зінченка на одному з шляхів відібрала продукти у громадян, що йшли ним. У с. Коуш ряд партизанів колишнього 4-го району в нетверезому стані зчинили погром, неважаючи на те, хто є своїм, а хто — ворогом».

Грабунки продовольчих баз (місцевим населенням) фашисти розцінювали як мародерство. Будь-якого громадянина, котрий потрапив до лісу, вони розстрілювали... Колишній комісар центру кандидат у члени ОК ВКП(б) тов. Мартинов не упорався з покладеним на нього завданням обкому ВКП(б), відірвавшись від керівників партизанських

* Укр. іст. журн.— 1990.— № 5.— С. 20—29.

¹ Пояснювальна записка до Кримського обкому партії від 21.7.43 р.

загонів, не знаючи дійсного становища, неправильно інформував ОК ВКП(б) про поведінку кримських татар»²⁻³.

Автор статті некритично використав «чужі» дані, особливо західно-європейські джерела. Так, він витяг на світ горезвісних двадцять тисяч кримськотатарських колабораціоністів, про яких ми вже писали⁴.

Звичайно, татари співробітничали з окупантами, але такою ж мірою, як і представники інших національностей, що проживали в Криму (українці, росіяни, вірмени, греки тощо). Щоб не бути марнослівним, наведемо кілька прикладів.

«...Були і росіяни, і вірмени, і грузини. Вони діяли проти нас (партизанів. — Р. М.)»⁵. «1—7 квітня противник здійснив прочісування лісу з різних напрямків, діючи групами в 200—300 чоловік, загальною чисельністю 2000—3000 солдатів... Солдати — румуни, вірмени, азербайджанці»⁶. «Противник уже йшов великими силами, виділяючи спеціальні каральні загони. В основному це були татари, росіяни, козакі. Керували ними німці, румуни»⁷. І таких прикладів (фактів) чимало!

«Перше місце» кримські татари займають і за кількістю дезертирів-партизанів. Так, перелічуючи п'ять загонів (Фрайдорфський — у статті написано: Фрайдорський), Ларіндорфський (у автора: Маріндорфський), Карасубазарський, Красноперекопський, Тельманський (в статті: Гельмечійський), що повністю розпалися, А. Чайковський заявив, що значна частина дезертирів — це татари. Чи це так? Почнемо з того, що Карасубазарський загін не зник, а продовжив боротьбу (аж до реорганізації структури партизанського руху, тобто до того часу, коли їх почали називати за номерами).

Далі. З цього ж загону пішли лише 20 чол., у тому числі 6 татар⁸. Що ж до етнічного складу інших загонів, то до їхнього складу увійшла мала кількість кримських татар, бо в районах, де вони формувалися, корінне населення становило незначний процент. Щоб не бути голослівним, наведемо кілька прикладів дезертирства. «Тимофеев — зрадник. Коли стало важко, вбив політрука, трьох бійців, відрізав їм вуха, перейшов на бік німців»⁹.

«У 1942 р. влітку він (Лукін — командир оперативно-розвідувального загону при Центральному штабі партизанів Криму. — Р. М.) утік від нас, захопив документи і віддав їх противнику... Взимку 1942 р. він блокував наш посадочний майданчик»¹⁰. Як бачимо, дезертирами були не лише татари.

Добре, що А. Чайковський не лишає поза увагою гострі кути, розповідаючи, наприклад, про факти людожерства взимку 1942—1943 рр. Додамо лише, що вони мали місце за рік до цього.

Р. МУЗАФАРОВ (сміт Приморське Кримської області)

Одержано 18.09.90.

²⁻³ З постанови Кримського обкому партії «Про помилки, допущені в оцінці поведінки кримських татар щодо партизанів...» (18.XI. 1942 р.).

⁴ Новый мир.— 1989.— № 7.— С. 268—269.

⁵ Наук. арх. Ін-ту історії АН СРСР (далі — НАІІ), ф. 2, р. 2, оп. 10, спр. 6, арк. 13.

⁶ Радіограма № 176 від 11. 03. 1944 (від партизанського керівництва на Велику землю).

⁷ НАІІ, ф. 2, р. 2, оп. 10, спр. 33, арк. 3 зв.

⁸ Стенограма бесіди секретаря Кримського обкому партії В. Булатова з комісаром Карасубазарського загону Т. Каплуном 11.03. 1944.

⁹ НАІІ, ф. 2, р. 2, оп. 10, спр. 1, арк. 5.

¹⁰ Там же, спр. 34, арк. 2—3.